

”Som helhet är SKP ett parti som går på tomgång och lever huvudsakligen för sin egen skull ...”

Intervju med Bo Gustafsson

Följande intervju med Bo Gustafsson är hämtad från tidskriften *Zenit* (nr 58, 1978). Där ger Bo G (som uteslöts ur SKP året innan) sin personliga syn på utvecklingen av det maoistiska KFml/SKP och orsakerna till dess kris. Tyvärr så lyckas han inte på ett övertygande sätt förklara denna historia, till stor del beroende på att han fortfarande är fången i sin egen maoistiska tvångströja, men intervjun ger ändå *ett* bidrag till förståelsen för den svenska maoismen.

Intervjun följs av en kommentar av SKP-aren Klas Borell (från *Zenit* nr 59, 1979), som i ännu större utsträckning befinner sig i det blå – det är inte förvånande att SKP gjorde självmord några år senare.

Se även (av Bo G): [Bakgrunden till Kfml:s bildande - några personliga anteckningar](#) och [Debatt: Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (denna debatt uttrycker hur Bo G började hamna i opposition i SKP), samt [Kina efter ”de fyra”. ”Det som skapat tveksamhet är ytterst Lin Biao-affären”](#) (från 1977)

– MF

KFML, senare omdöpt till SKP, var en period i slutet av sextioalet vänsterns mest dynamiska organisation. Bo Gustafsson tillhörde KFML:s grundare och spelade länge en central roll i organisationens liv. I den här öppenhjärtiga intervjun, som är gjord av den norska tidskriften Kontrast, diskuterar Bo Gustafsson de faktorer som ledde in SKP i upplösning och sekterism.

Det är på så sätt ett av de intressantaste dokumenten som publicerats på länge om vänsterns utveckling i Sverige. Bo Gustafsson diskuterar också sina egna politiska positionsförändringar.

Du tillhör de som blev suspenderade ur SKP. Hur vill du själv beskriva den utveckling som ledde till brytningen?

Bo Gustafsson: SKP bildades i januari 1973 av Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna (KFML). KFML bildades 1967 efter den kongress, där det tidigare SKP slagit in på en närmast vänster-socialistisk kurs och bytt namn till Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK). Det tidigare SKP hade i sin praktik länge varit närmast ett traditionellt vänsterparti – med litet och minskande inflytande – i organisations-Sverige. Program- och namnbytet 1967 syftade till att göra inbrytningar i socialdemokratin å la de två socialistiska folkpartierna i Danmark och Norge. KFML bildades då för att återskapa ett kommunistiskt parti i teori och praktik. En avgörande betingelse för detta beslut var brytningen mellan Sovjetunionens och Kinas kommunistiska parti i samband med den stora debatten om marxism-leninism och revisionism i den internationella kommunistiska rörelsen. Precis som det gamla SKP orienterade sig mot vänstersocialismen som en följd av Chrusjtjovs uppgörelse med Stalin, hämtade KFML inspiration från KKP:s uppgörelser med Chrusjtjov. Detta skylde över de bristande inre förutsättningarna.

Målsättningen för KFML var nog riktig. Men betingelserna var ofullständiga och arbetet

präglades av mycket subjektivism och önsketänkande. För det första hade det inte förekommit någon omfattande partikamp i det gamla SKP på principiell grund. Följden blev att – mot förväntan – endast en handfull från moderpartiet anslöt sig till KFML. För det andra fanns ingen riktig lokal praktik att bygga på: motsättningen till det gamla partiet gällde huvudsakligen allmänna principer (proletariatets diktatur etc.) och medlemmarna i det gamla partiet hade inte ens dragits in i den diskussionen i någon större omfattning. För det tredje anslöt sig endast ett fåtal arbetare, av vilka en del dessutom var gamla kufar som snart föll ifrån. 90 procent av medlemmarna var studerande och intellektuella från studentorganisationen Clarté och den antiimperialistiska ungdomsrörelsen FNL-grupperna (DFFG). Det fanns två marxistiska sällskap i Stockholm respektive Göteborg. Ett tredje bildades i Uppsala av clartéister för att kunna sända delegater till KFML:s konstituerande kongress.

KFML byggde *inte* på någon massrörelse. För att skyla över detta döptes Clartéförbundet och FNL-grupperna till en massrörelse genom att betrakta det radikala uppsvinget bland en del av studenterna och ungdomen som *förelöpare* till massrörelsen; därmed gjordes denna företeelse till en del av massrörelsen. Det förekom mycket ofog just med detta begrepp. När det senare blev vissa, begränsade rörelser bland massorna (vilda strejker t ex), talades återigen om massrörelsen i allmänhet.

Avsaknaden av massförankring blev det huvudproblem som KFML/SKP stupade på. Det blev en långvarig, tidvis tragikomisk kamp om elementära frågor, som bara kan vara problem för unga, oerfarna, huvudsakligen småborgerliga intellektuella. Partiet var ju enligt Lenin en förtrupp. Att förtruppen saknade trupper och utropat sig själv till förtrupp brydde vi oss inte om. Några exempel på konsekvenserna. 1968 ville de s k rebellerna i KFML – anförda av en proletariserad småföretagare, som upplevt kulturrevolutionen i Kina men som tyvärr for hem, innan de mest vänsteristiska överdrifterna korrigerats – krossa KFML. De ansåg att det räckte med ett kommunistiskt parti i världen, Kinas kommunistiska parti. De betraktade arbetarklassen som mutad av TV och sommarstugor och beklagade att småbourgeoisin kom i kläm mellan arbetarklassen och monopolkapitalet. 1970 bröt sig en fraktion ut och bildade KFML (r), emedan den betraktade kampen för dagskraven som ”femöres-politik”. Valet 1968 hade KFML bojkottat genom att trycka och sprida ett upprop som jämställde samtliga partier och väljarna uppmanades att som protest däremot knöla ned uppropet (det var ganska tjockt) i valkuvertet.

I 1970 års val deltog också KFML men fick endast drygt 20 000 röster. Detta visade eftertryckligt, att KFML var en mini-sekt. Nu ställdes uppgiften ”KFML:s kamp måste förenas med massornas”. Parollen fick anslutning Detta ledde till att organisationens medlemmar – dock en minoritet bland dem – engagerade sig i olika aktiviteter utanför partiet. Men på det viktigaste området – fackföreningsrörelsen – skedde inget genombrott. Detta ändrades i och med att en ledande facklig förtroendeman i Stockholm bröt med VPK, anslöt sig till KFML och utarbetade fackliga cirklar, program och riktlinjer enligt parollen ”Gör facket till en kamporganisation – enhet på klasskampens grund”. Nu ökade tillströmningen av arbetare till KFML något. Därmed böljade ett mödosamt arbete på allvar för att göra upp med den gamla sekterismen och massförankra KFML. Spridda framgångar uppnåddes också, mest propagandistiskt. Men processen avbröts i sitt inledningskede 1973, som blev vändpunktens år.

Orsaken var följande. Förbundsledningen hade, trots det dåliga valresultatet 1970 och trots att massförankringen endast påbörjats, beslutat ställa upp i 1973 års val. Nu ansåg emellertid en del, att valresultatet skulle bli bättre, om KFML kunde få till stånd teknisk valsamverkan med VPK. Detta beslöts på senhösten 1972 och partiets medlemmar fick en vecka på sig (!) att ta ställning (genom en ordförandekonferens). (Brådskan var delvis betingad av valtekniska skäl). Samtidigt påskyndades partibildandet, varvid huvudmotivet till

påskyndandet faktiskt var det kommande valet. ("I Sverige röstar man på partier och inte på förbund", sades det). Det riktiga hade naturligtvis varit att först genomföra en stor diskussion inom vänstern eller bilda partiet i anslutning till någon avgörande brytning i de etablerade arbetarpartierna. Partibildandet skulle ske på kongressen i januari 1973. Kongressledamöterna togs på sängen. En veteran från det gamla SKP, som länge önskat partibildande, övertalades att föreslå partibildande och en annan veteran åtog sig att när förslaget var ställt ta upp en entusiastisk applåd.

Som partinamn antogs SKP, eftersom detta var ledigt. Men det väckte naturligtvis ovilja från VPK och dess medlemmar. För att markera sin goda vilja uttalade dock kongressen sin önskan om att samla alla kommunister i ett parti och bli i det syftet inleda en dialog med VPK på två punkter: frågan om Sovjetunionen och frågan om den kommunistiska fackliga organisationen, i vilken VPK företrädde (och företräder) idén om partipolitiska fackklubbar (vid sidan av de socialdemokratiska partipolitiska fackklubbarna), medan SKP med hänvisning till de historiska erfarenheterna gick in för att få bort partipolitiserings- och arbetsplatserna.

Någon dialog kom aldrig till stånd. Huvudorsaken var att SKP ännu var för svagt. Svagheten visade sig också i att förslaget om teknisk valsamverkan avvisades av VPK. SKP gjorde felet att gå ut med förslaget i sin press, innan några förhandskontakter tagits med VPK. Därigenom fick inte VPK någon chans att själv ställa förslaget och rädda ansiktet inför sina mot SKP antagonistiskt inställda medlemmar eller ta upp ett förslag ställt från den senare – av SKP bildade – Enad vänster kommittén. Denna kommitté bildades nu som sagt av SKP för att sätta press på VPK. Kommittén spred, huvudsakligen genom SKP, som emellertid inte alls var mobiliserat, ett upprop undertecknat av en del kända och mindre kända vänster-människor. I uppropet påpekades främst tre saker. För det första att det faktiskt var ganska stor enighet inom vänstern i många frågor. För det andra att det var viktigt att vänstern blev representerad i riksdagen. För det tredje att det skulle bli en borgerlig regering, om vänstern blev orepresenterad i riksdagen. Detta ställde SKP:s medlemmar inför en rad nya frågor: Var en socialdemokratisk regering bättre än en borgerlig? Var inte just socialdemokratin huvudansvarig för den kapitalistiska utvecklingen av samhället? Var det bra om VPK fanns med i riksdagen? Skulle det sätta press på socialdemokratin? Var det inte bättre om VPK åkte ur riksdagen och förlora partistöd och tillgång till massmedia? Skulle inte därmed revisionistpartiet få en avgörande knäck?

Dessa frågor löstes aldrig tillfredsställande inom SKP. I varje fall övertygades inte alla medlemmar av den lösning som föreslogs, nämligen att det å ena sidan fanns en avgörande ideologisk motsättning mellan SKP och VPK och att det å andra sidan också fanns enhet mellan de två partierna i en rad konkreta frågor. På grund av politisk omogenhet, på grund av att KFML bildats och fått sitt första existensberättigande i kamp mot revisionismen och VPK och på grund av att bilden av revisionismen präglats av KKP:s syn på det närmast halv-fascistiska SUKP ansåg en del, att det revisionistiska VPK liksom det reformistiska SAP närmast var mer reaktionärt än högerpartiet. Ytterst betingades denna syn av en oklar uppfattning om huvudmotsättningen i det svenska samhället.

Kampanjen för en enad vänster i valet 1973 misslyckades. Tiden var för knapp, partiet för oförberett, SKP för svagt och taktiken för grov. VPK var främst inställt på att göra inbrytningar i socialdemokratin och måste dessutom ta hänsyn till den starka sovjetvänliga fraktionen i det egna partiet, som var mycket hätska fiender till SKP. VPK hade från sina utgångspunkter mer att förlora än att vinna på samarbetet med SKP och avvisade därför förslaget.

Nu ställdes SKP i en penibel situation. Om SKP ställde upp isolerat skulle valresultatet säkert inte bli mycket bättre än 1970. Men det alternativet hade aldrig diskuterats ordent-

ligt. En del talade om att kampanjen för en enad vänster skulle ”sätta kniven i VPK”. I stället föll SKP på eget grepp. Ty majoriteten i SKP betraktade valdeltagande som en principfråga i stället för att inrikta ansträngningarna på att massförankra partiet och först där- efter skörda vinsterna i val.

Valresultatet blev ännu sämre än 1970, trots att organisationen var större och hade en något bättre förankring än då. Detta hade naturligtvis kunnat förutses, eftersom valprog- noserna visade att SKP saknade mandatchans och därför inte skulle stödjas av andra än marxist-leninister och dessas närmaste sympatisörer. Detta blev den första spiken i likkistan och början till SKP:s marsch tillbaka till sekterismens positioner. Ty nu fick de sekteristiska strömningarna vind i seglen. De hävdade, att Enad vänster i princip var fel, så mycket mer som det albanska och kinesiska kommunistpartiets företrädare hävdade samma sak. Påvisandet av det sakligt riktiga att SKP och VPK faktiskt hade likartade ståndpunkter i flera aktuella politiska frågor betecknades som försök att närma SKP till revisionismen och likvidera partiet.

I detta läge gjorde partiledningen ett avgörande fel. Den var försatt i ett passivt läge men hade fortfarande politisk hegemoni i partiet. Men nu gav den även upp avgörande organi- satoriska positioner. Dittills hade nästan allt politiskt arbete även i partiledningen skett på fritiden. Men nu hade organisationen byggts ut och fler fast anställda funktionärer behöv- des. Men ingen av de tidigare ledarna ville ge upp sina civila arbeten, dels för att de inte ville förlora kontakten med vanligt folk men dels säkert också för att de var osäkra på om SKP hade någon framtid. Men det fanns politiska äventyrare i ledningen som gärna ville göra karriär t o m i det lilla SKP och som tyckte att ”inre partikamp” var roligare än kampen på arbetsplatserna. Dessa ställde sig nu till förfogande. En politisk nolla valdes till verkställande ordförande. Dessa tog nu hand om partiexpeditionen och partiorganisationen, knöt systematiskt kontakter med likasinnade i partiet och gick in för att vinna partiet för sin politiska linje.

Den dominerande eller åtminstone växande tendensen i den politiska linje som KFML/ SKP dittills följt kännetecknades av en strävan att tjäna folket, ena så många som möjligt i de politiska och fackliga kampfrågorna, utgå från massornas (visserligen ofta av partiet missuppfattade, feltolkade) behov, betraktade och behandlade motsättningen mellan monopolkapital och folket (med arbetarklassen som ledande kraft) som huvudmotsätt- ningen i det svenska samhället, försökte (om än ofta med föga framgång) tillämpa marxismen-leninismens allmänna principer på den svenska verkligheten och försöka vara självständig till andra partier. De nya i ledningen hade i huvudsak en annan inriktning. De såg partiet som ett självändamål (därmed blev SKP en organisation bland andra organisationer i organisations-Sverige i stället för ett kommunistiskt parti), de ogillande enhetsfrontspolitiken i praktiken (däremot accepterade de den om fronten accepterade SKP:s plattform), satte partiet över folket (elitism) och utgick från främst partiets i stället för folkets behov, såg socialdemokratin och VPK som huvudfienden, använde marxismen- leninismen helt dogmatiskt (”Lenin har sagt”) och accepterade okritiskt de kinesiska och albanska partiernas ståndpunkter (och vid konflikt dem emellan satsade man för säkerhets skull på det största partiet). I överensstämmelse med denna idealistiska inriktning ställde de också det propagandistiska arbetet främst.

Dessa sekterister siktade nu in sig på ledningens svagaste punkt: valfrågan. Partiet hade t o m gått tillbaka jämfört med 1970. Det nya elementet i valet 1973 var förslaget om enad vänster och teknisk valsamverkan med VPK. VPK var ett revisionistiskt parti. För att nå samverkan med VPK hade SKP slätat ut sin profil. Alltså – det blev sekteristernas slutsats – var kampanjen för en enad vänster ett försök att likvidera partiet.

Hur kunde en så enkel demagogi vinna anklag i partiet? Delvis berodde det på partiled-

ningens egen rådlöshet och passivitet. Men dessutom hade partiet förändrats snabbt och starkt. Av de medlemmar som fanns 1976, då den sekteristiska linjen segrade, hade ca 50 procent rekryterats de senaste åren. Dessa var politiskt oskolade och oerfarna och partiledningen gjorde ingenting för att förbättra läget. I stället skolades de av nysekteristerna i ledningen, som tilläts ta hand om partiapparaten och större delen av den inre propagandan. En annan betingelse var, att de politiskt erfarna ofta var uppbundna i praktiskt arbete utanför partiet i fackföreningar och hyresgäströrelsen. Trots den kritiska situationen i partiet ändrade de inte den inriktningen, vilket de temporärt skulle ha gjort. Ytterligare en annan betingelse för nysekteristernas framgångar var att de tidigare utbrytarna KFML(r) splittades och försvann i den politiska ödemarken. Tidigare hade KFML(r) fungerat som en sekterismens negativa exempel och som en politisk fågelskrämma. När den organisationen försvann, saknade många osäkra medlemmar någonting att definiera sig i förhållande till. Den historiska ironin är, att i och med att KFML(r) i praktiken dog erövrade det SKP!¹ Slutligen hade också den hälsosamma inverkan, som FNL-grupperna och deras verksamhet utövat (inriktningen på enhetsfrontsarbete) upphört, i och med att det blev fred i Vietnam och denna organisation därmed sakta föll ihop. Eftersom massarbetet i fackföreningar, hyresgästföreningar osv. samtidigt ännu var outvecklat, kom partiet att stå ganska ensamt och isolerat. Samtidigt hade VPK genomfört en viss kursändring och börjat dra till sig progressiva människor.

Tillsammans förklarar detta, varför nysekteristerna på partikongressen 1976 kunde ta över makten i SKP. De utlovade framgångarna har naturligtvis uteblivit. SKP är mer isolerat och instängt i sig själv än någonsin tidigare. De bästa medlemmarna har uteslutits eller gått ur frivilligt. SKP är i dag en betydelselös sekt, som inte ens ideologiskt har någon positiv inverkan eller framtid.

Sammanfattande

1) SKP bildades *inte* ur massornas egen rörelse för sina omedelbara intressen utan i ett ideologiskt sammanhang bland studerande och intellektuella. Ett sådant parti har små möjligheter att bli ett massparti, emedan det redan i födseln förvärvar sekterismens och dogmatismens kännetecken, vanor och tänkesätt. KFML var "rätt" organisation men hade "fel" medlemmar. Vi borde ha tagit lärdom av den syn som Marx och Engels på 1880-talet utvecklade i fråga om de dåvarande socialistiska organisationerna i England, Socialist League och Social Democratic Federation, som organiserade just intellektuella i huvudsak (bl.a Marx egen dotter och svärson). Det var ständiga strider med anarkistiska element. Enligt Engels var det bästa som kunde hända marxist-leninisterna om de blev utslängda ur dessa organisationer! Han och Marx betraktade varje partibildning, som inte byggde på en verklig klassrörelse, som meningslös och hindrande. När de engelska arbetarna i slutet av 1800-talet (hamnarbetarna m fl) på nytt kom i rörelse skapade de sig ett eget arbetarparti, som visserligen var teoretiskt ofullkomligt men som hade den förtjänsten att det uttryckte *klassens egen rörelse*. Denna syn stod naturligtvis helt i överensstämmelse med den historiska materialismen.

Jag tror dock, att en partibildning av huvudsakligen intellektuella har *möjlighet* att lyckas under två förutsättningar: a) att den trots sin isolering förmår utforma en politik, som i teori och praktik svarar mot massornas behov (vilket dock är lättare sagt än gjort och bl a förutsätter en förändrad klassammansättning) och b) att massorna är i rörelse och de etablerade partierna inte alls förmår kanalisera kampen. Dessa förutsättningar fanns t ex i Ryssland och Kina, där partierna grundades av intellektuella. I Kina kunde verkligen "en enda gnista tända en präriebrand". Men man glömmer då ofta att. gräset var *kruttorrt* – det

¹ Denna dödförklaring av "r-arna" är anmärkningsvärd – i motsats till SKP finns ju de fortfarande kvar (KP)! Detta visar att Bo G:s politiska omdöme och verklighetsuppfattning hade sina uppenbara brister. – MF

var ett land havande med revolution och massorna *sträckte händerna* efter en organisation.

2) Av dessa två förutsättningar fanns den första men inte den andra, när KFML bildades. Med en bevarad riktig linje, vidareutvecklande av denna i stor omfattning och konkretisering av den på gräsrotsnivå skulle, tror jag, KFML/ SKP *på mycket lång sikt* och med ett oerhört uppoffrande arbete ha utvecklats till ett kommunistiskt parti värt namnet.

3) Den politiska linjen havererade emellertid, delvis på grund av objektiva, delvis subjektiva orsaker. Jag har nämnt dessa tidigare. Här vill jag framför allt peka ut en, enligt min mening avgörande subjektiv faktor. Det var när de goda krafterna i ledningen lämnade över den praktiska ledningen av partiet till sekteristiska krafter. *Om* de goda krafterna i ledningen hade axlat sitt ansvar, framför allt genom att frigöra sig för politiskt heltidsarbete i den krissituation som partiet befann sig, tror jag det hade varit möjligt att rida ut krisen, vända utvecklingen i positiv riktning och gå vidare. Den gamla ledningen hade nämligen både politisk erfarenhet och kapacitet och prestige. Men den gav i praktiken upp kampen. Det var ingen tillfällighet utan har självt samhällseliga orsaker. Den kommunistiska rörelsen i de skandinaviska länderna har alltid svängt mellan politisk slapphet och sekteristisk isolering. I de nordiska länderna existerar världens mest gynnade kapitalistiska system. De är *de facto* svårt att vara kommunist i Norden. Det finns inga historiska revolutionära traditioner att tala om, inga revolutionära massrörelser ur vilka kommunisterna kan suga kraft, energi och uthållighet. En framgångsrik kommunistisk rörelse i de nordiska länderna måste kunna förena socialdemokratins sinne för massornas omedelbara men inte särskilt revolutionära krav och behov med den mest envisa principfasthet (dvs. avvisa socialdemokratins klassamarbetspolitik, undergivenhet mot kapitalet, förräderi och undertryckande av arbetarklassens spontana kamp). Det är svårt. Oftast har de kommunistiska partierna svängt mellan ytterligheterna i stället för att hålla fast vid en politik, som kombinerar principfasthet med praktiskt verklighetssinne.

Vilken roll kan ett parti som SKP spela i framtiden i svensk politik?

Bo Gustafsson: Med nuvarande politik är SKP tämligen ointressant. Eftersom det för en sekteristisk och vänsteristisk politik på de flesta områden (fackligt, hyreskampen, kvinnofrågan, kulturkampen) bidrar SKP till att splittra vänstern. Större delen av ansträngningarna tycks gå ut på att hålla liv i partitidningen genom insamlingar och ständiga ”kampanjer”. Men även om SKP är – för att använda partiets egen terminologi – ett borgerligt arbetarparti, så är det naturligtvis inte reaktionärt. Det rör sig om vilseförda människor, mest ungdomar. Partiet varnar med rätta för Sovjets imperialism och förmedlar åtminstone vissa nyheter från den progressiva kampen på olika områden. Bokhandlarna sprider progressiv litteratur. Studieverksamheten förmedlar åtminstone en del sidor av den vetenskapliga socialismen, även om det sker i abstrakt och dogmatisk form. Men som helhet är det ett parti som går på tomgång och lever huvudsakligen för sin egen skull – som en organisation i organisations-Sverige.

Splittringsfrekvensen inom den europeiska ”icke-reformistiska” vänstern har under senare år närmast sig (för att inte säga överskridit) den borgerliga pressens karikatyr. De grupper som kallar sig marxist-leninistiska tycks vara mest utsatta härvidlag, och just nu bevitnar vi sannolikt inledningen till en ny splittringsvåg, föranledd av ”de fyras” fall i Kina och KKP:s lansering av teorin om de tre världarna. Oförmågan att utveckla en växande enhet kvarstår således, trots en förvisso växande insikt om att splittringen inte längre är ändamålsenlig. SKP har på intet sätt fallit ur detta mönster – tvärtom! Snarare har SKP i detta avseende fallit in i gamla traditioner från sina föregångare. Följande frågor måste ställas: Är splittringen en del av den ”revolutionära vänsterns” väsen – eller kan den övervinnas?

Bo Gustafsson: Engels sade, att ett parti blir framgångsrikt genom att splittras – och övervinner splittringen. Det är det sistnämnda vänstern varit oförmögen till. Grundorsaken är

isoleringen från och därmed avsaknaden av ansvar inför folket. Sektvänstern tjänar sig själv, inte folket.

Om vi håller oss till de marxist-leninistiska organisationerna: beror splittringen på en notorisk oförmåga att tillämpa den leninska partimodellen – eller ska en del av orsakerna sökas i modellen själv?

Bo Gustafsson: Det finns elitistiska drag i den leninska partimodellen, som betingas av att det ryska partiet uppstod i det tsaristiska självhärskardömet under illegalitet och utan demokratiska traditioner. För att överleva tvingades partiet bli en politisk sekt och avskilt från folket. Bolsjevikpartiet var en politisk sekt ända till dess Oktoberrevolutionen lade – bokstavligen lade – makten i dess händer. Det fanns ingen annan organisation som kunde ta makten och makten låg faktiskt på gatan. Partiet hade inget eller nästan inget inflytande bland bondemassorna – det ryska folkets majoritet – och tvingades därför (helt riktigt) att överta socialist-revolutionärernas bondeprogram. Det ryska partiet hade inte som det kinesiska sedan fick några befriade områden, där det kunde skapa sig en massbasis före revolutionen och experimentera ut en riktig politik i praktiken. Allt detta skapade elitism hos Lenin och de andra kommunisterna. Naturligtvis påverkades de också av de tidigare revolutionära traditionerna hos de relativt isolerade ryska revolutionärerna, som var mycket isolerade men därigenom också fanatiskt hängivna slutmålet, att störta tsarismen. Detta skapade inställningen, att allt måste underordnas målet, vilket å ena sidan gav en ofantlig offervilja och hängivenhet men å andra sidan också skapade likgiltighet och vårdslöshet inför vilka medel som kom till användning. Människorna själva blev medel för att förverkliga målet ("När man hugger, så yr det flisor".)

Huvudbristen var isoleringen från massorna – de konkreta, levande människorna – och avsaknaden av demokratiska traditioner. Därmed kom också partiet att bli höjt över och betraktat som viktigare än arbetarklassen och folket. Detta syns tydligt hos Lenin, som ibland uttryckligen talar om den revolutionära kampen som *partiets* i stället för massornas uppgift. Maos tes om att de intellektuella är okunniga och massorna kunniga var Lenin helt främmande. Arbetarklassen kunde ju inte enligt Lenin på egen hand ta sig fram till socialismen utan måste ha hjälp av borgerliga intellektuella som skulle förse arbetarklassen med den vetenskapliga socialismens teori. Han kunde uppenbarligen inte tänka sig att arbetarklassen fostrade sina egna vetenskapsmän. Orsaken är delvis de ryska massornas okunnighet men delvis och framför allt Lenins egen borgerliga arrogans.

Efter revolutionen talade Lenin ofta om de ryska massornas okunnighet som ett huvudhinder för socialismen i Ryssland. Han ville genomföra en kulturrevolution – men inte genom massornas egen revolution utan genom att *inympa* kultur på massorna. Och den kulturen var naturligtvis de ryska kommunistiska intellektuellas kultur, som var starkt bemängd med borgerliga kulturideal, vilket också präglar den sovjetiska litteraturen och konsten alltsedan dess. Ett talande exempel på inslagen av borgerliga kunskapsideal hos Lenin är hans svaghet för taylorismen, som han menade innehöll vetenskapliga element som kunde särskiljas från dess ideologiska hölje. Harry Braverman har påtalat detta i sitt fina verk "Arbete och monopolkapital" (Rabén & Sjögren). Lenins politiska stil var inte heller så demokratisk. Han gick alltid in främst för att isolera, förlöjliga och krossa sina motståndare, inte vinna dem. Jämför Lenins och Maos politiska stil och ni finner att Lenin är en sekterist. Mao tänker alltid i stort och på lång sikt. Han följer alltid maximen "ena de många, isolera de få" och han lämnar alltid en dörr öppen för sina motståndare – om de inte är totalt förlorade och förtappade. Han ser nämligen på sikt, att dagens motståndare kan förvandlas till en allierad. Han vill, att så många människor som möjligt skall ha en plats i det socialistiska och det framtida kommunistiska samhället. Han ser, att även vreden över orättfärdigheten förvränger anletsdragen.

På alla dessa punkter var Lenin själv en produkt av en revolutionär tradition, som i sin tur var en produkt av det tsaristiska självhärskardömetts asiatiska mörker och grymhet. Lenin bekämpade detta. Men han gjorde det så intensivt att han själv föll offer för det. Det är nödvändigt att nu göra upp med detta och även börja betrakta Lenin materialistiskt och historiskt och inte som en till 100 procent ofelbar auktoritet. Det var han inte. Det kan ingen människa vara. Först därigenom kan Lenins verkliga storhet komma till sin rätt. Först därigenom kan kommunisterna i Västerlandet befria sig från en tradition, som står i skärande motsättning till våra traditioner och som hindrar oss kommunister att vinna massornas förtroende.

Men det som var svagheter i Lenins storhet systematiserades, vulgariserades och brutaliserades av Stalin och den andra generationens bolsjeviker, som uppfattade sig som ett slags maktfullkomliga renässansmänniskor. De underordnade *allt* under ”klasståndpunkten” – inklusive medmänsklighet och vanlig anständighet. De höjde upp sig själva från folket, ”Vi kommunister är människor av särskild resning”, skröt Stalin vid Lenins bår. Denna elitism är besläktad med t ex den konfucianska elitismen och det är en av anledningarna till att Liu Shao-chi predikade samma elitism i sin skrift ”Hur bli en bra kommunist?”. De återfinns överallt i dominerande form i samhällen som inte åtnjuter den borgerliga demokratins historiska erfarenheter. Hos kommunisterna i Norden har den inympats utifrån.

Om man betraktar den kommunistiska rörelsens historia (i främst Västeuropa och USA) ur en kritisk synvinkel, så tycks den vara kantad av lika många misslyckanden som det funnits strategiska och taktiska huvudinriktningar under olika perioder. Inom de marxist-leninistiska organisationerna skylls utvecklingen till lika delar på de förrädiska revisionisterna och reformisterna och de egna ledens förrädare. ”Problemet” bör dock enligt vår mening diskuteras såväl på ett objektivt som ett subjektivt plan. Har en revolution överhuvud taget varit möjlig i de västeuropeiska länderna efter första världskriget?

Bo Gustafsson: Det är en svår fråga, eftersom objektiva och subjektiva betingelser inte bara måste samverka för att åstadkomma en revolution utan inom vissa gränser också kan ersätta varandra. Problemet är att fastställa dessa gränser. Klart är att i Ryssland samverkade gynnsamma objektiva och subjektiva betingelser. I Västeuropa 1918-20 var såväl objektiva och subjektiva betingelser mindre gynnsamma för en framgångsrik revolution. Efter 1918-20 har någon revolutionär situation överhuvud taget inte förelegat i Västeuropa, varför heller ingen revolution varit aktuell.

Diskussionen kan därför koncentreras till åren under och efter första världskriget. De nordiska länderna kommer överhuvud taget inte i fråga, för där fanns endast *ansatser* till revolutionära situationer (huvudsakligen hungerdemonstrationer). De härskande klassernas statsapparater förblev intakta och massornas läge var inte så förtvivlat, att endast en revolution kunde leda utvecklingen framåt. Det var den viktigaste betingelsen för att de reformistiska arbetarledarna kunde behålla hegemonin inom arbetarrörelsen – även om de hade god hjälp av de revolutionära socialisternas handfallenhet och politiska oförmåga. Men i Tyskland och Ungern inträffade revolutioner. Enligt den marxist-leninistiska standardförklaringen misslyckades de på grund av de reformistiska ledarnas förräderi och de revolutionära ledarnas oduglighet. Medan omvänt revolutionen i Ryssland 1917 lyckades på grund främst av att det där fanns ett revolutionärt och dugligt parti. Den förklaringen är riktig så långt den går men den går inte särskilt långt. För den ställer frågan om vad det var som bestämde de olikartade subjektiva faktorerna. Subjektens handlande kan ju enligt marxismen *inte huvudsakligen* förklaras ur subjekten själva. I Ryssland segrade revolutionen 1917 på grund av att det fanns ett revolutionärt parti. Men medan det var en nödvändig betingelse – bland många andra nödvändiga betingelser – så var den ingalunda tillräcklig. De tillräckliga betingelserna var: 1) De oförsonliga, till det yttersta tillspetsade klassmotsättningarna, som ackumulerats under det tsaristiska självhärskar-

dömet och som frambringade två revolutioner: den socialistiska revolutionen växte *fram ur* den borgerligt-demokratiska revolutionen februari-september 1917.

2) Revolutionen i Ryssland inträffade under själva kriget, då massorna ville ha en regering som till varje pris *skapade* fred. Kriget medförde också att massorna i Ryssland var beväpnade (i Tyskland var de hemförlovade).

3) Februari-revolutionen utlöste *bondemassornas revolution* i Ryssland. När den provisoriska regeringen försökte slå ned den, jagade regeringen bönderna i händerna på den revolutionära ledningen i armén, som ju mest bestod av bönder. Detta gav den proletära revolutionen dess verkliga bas att agera från.

I Tyskland däremot inträffade revolutionen först *efter* krigsslutet och massorna önskade inte ett nytt krig – inte ens ett inbördeskrig. Bondemassorna stödde inte heller arbetarklassen utan bourgeoisin. Även om den revolutionära ledningen varit bättre än den faktiskt var, skulle revolutionen inte ha lyckats på grund av den objektiva situationen.

Jag tror inte reformismens dominans i Västeuropa under snart ett sekel kan förklaras vetenskapligt och materialistiskt genom hänvisning till de reformistiska ledarnas förräderi (vilket inte kan förnekas) eller de revolutionära ledarnas brister (vilka inte heller kan förnekas). Problemet är ju, varför detta förräderi varit så framgångsrikt. Enligt min mening är reformismens ideologiska och politiska dominans ett ganska adekvat uttryck för en hel historisk period kännetecknad av å ena sidan att en framgångsrik proletär revolution varit utsiktslös på grund av bristande objektiva betingelser, å andra sidan att proletariatet haft vissa, om än begränsade, möjligheter att hävda sig ekonomiskt, socialt och politiskt under den moderna kapitalismen. Det kapitalistiska systemet har faktiskt, trots kriserna och kriget, fungerat tillräckligt bra och kunnat anpassa sig till arbetarklassens mest brännande krav – och därmed avvärjt socialismen. Det viktigaste i det sammanhanget är, att den moderna kapitalismen under de senaste 100 åren uppvisat en produktionstillväxt av en så enorm omfattning – huvudsakligen på grund av det tekniska framåtskridandet – att de materiella levnadsförhållandena revolutionerats. Det gör en stor skillnad, om kampen mellan arbete och kapital gäller fördelningen av en inkomst på 100 000 kronor jämfört med fördelningen av en inkomst på 10 000 kronor. Bara under efterkrigstiden har produktionen per person 2-4 dubblats. Ett produktionssätt som visar tecken till att växa snabbare över tiden befinner sig knappast i dödsryckningarna. Marx hävdade, att ett produktionssätt inte ger plats för ett nytt förrän det gamla produktionssättets produktivkrafter uttömt alla sina utvecklingsmöjligheter.

Man lär inte kunna värdera den kommunistiska rörelsens hittillsvarande insatser eller skriva recept för framtiden utan att fota diskussionen på en analys av själva den kapitalistiska utvecklingen. Att kapitalismen genomgått stora förändringar under de senaste 60 åren torde dock alla vara eniga om. Hur skulle du själv – i stora drag – vilja karaktärisera dessa förändringar?

Bo Gustafsson: Den viktigaste förändringen är väl att den statsmonopolistiska kapitalismen blivit dominerande, Staten som ”ideell totalkapitalist” blir allt viktigare för att bevara produktionsförhållandena och utveckla produktivkrafterna. Samtidigt har proletariseringen av befolkningen gått så långt att småproducenterna inom jordbruk och handel nästan försvunnit, tjänstemannaskikten utvidgats ofantligt och blivit vanliga lönearbetare och därför också fackligt medvetna och aktiva. De materiella förutsättningarna för en socialistisk omvandling föreligger därför otvivelaktigt.

Även för reformismen kräver utvecklingen en omprövning av positionerna. Kommer reformismen att överleva omställningen? Har den några möjligheter i ett förlängt perspektiv?

Bo Gustafsson: Att döma av de nordiska erfarenheterna tycks reformismen ha en ganska

god blick för kapitalismens återstående kryphål (löntagarfonder, medbestämmandelagen, lagen om anställningstrygghet, lag om styrelserepresentation i företagen etc.) och arbetarklassens mest näraliggande behov (vidgat tillträde till högre utbildning, vuxenutbildning, arbetsmiljölagen etc.) *Hittills* har ju reformismen faktiskt varit mycket vital, vilket förklarar dess politiska och ideologiska hegemoni. Men det är klart att manöverutrymmet minskar. *Inget system* är oändligt anpassningsbart. Reformismens väg är den vidareutvecklade statsmonopolistiska kapitalismens väg. Jag tror att förslaget om löntagarfonder är mycket viktigt. Det innebär, att äganderätten till företagen ska överföras till fackföreningarna. Det är äkta reformistiskt. Men samtidigt innehåller det revolutionära *möjligheter*. Om inte kapitalismen kommer att gå under i ett tredje världskrig inom de närmaste 10-15 åren, får vi kanske uppleva att den förvandlas till en slags demokratiserad kollektivkapitalism. Jag tror det är viktigt för vänstern att stödja dessa tendenser. Det finns inga förutsättningar för en socialistisk revolution än så länge. Kapitalismen befinner sig samtidigt i en kris. Det är då möjligt, att reaktionära krafter kommer att utnyttja läget, precis som på 30-talet, och vi får en Milton Friedmanskapitalism med social nedskrotning, avväpnade fackföreningar och en aggressiv kapitalism. Mot det står den socialdemokratiska linjen om löntagarfonder. Låt oss ta detta förslag på allvar, gå med i kampen för det och se till att det blir en så *bra* lösning som möjligt. Alternativet är att stå vid sidan och kommentera och kritisera.

Slutligen: har den icke-reformistiska vänstern någon plats i detta perspektiv, kan den växa ut till ett realistiskt alternativ till reformismen? Vad krävs i så fall?

Bo Gustafsson: Ja det tror jag. För det första krävs, att det revolutionära perspektivet hålls levande. För det andra att det anknyts till det faktiska, bestående läget precis som det ser ut – inte till något önskeläge. Läget utmärks av att arbetarklassen är *tillräckligt* stark för att avtvinga kapitalet eftergifter och t o m börja uppträda som dess konkurrent vid sidan av kapitalet (löntagarfonderna), *men inte tillräckligt* stark att störta kapitalet över ända. Detta historiska läge har rått ända sedan den socialistiska arbetarrörelsen uppstod i Norden i slutet av 1800-talet. Det har medfört att en stegvis positionskamp varit *grundformen* för arbetarklassens kamp – klasskampens grundlag. Oförmågan och oviljan att inse detta har lett till att den revolutionära vänstern gett reformismen hegemoni. Reformismens historiska existensberättigande ligger däri. Men reformisterna har *utnyttjat* – och vänstern har *tillåtit* dem att utnyttja – sin insikt och sin makt enbart till att kämpa för att arbetarklassens mest näraliggande behov – inte för socialismen. De har dessutom utnyttjat sin position till att aktivt *avleda* arbetarklassens kamp från socialismen, *integrera* den i det bestående systemet och t o m till att *undertrycka* den i sina byråkratiserade organisationer eller även med den borgerliga statens hjälp. Den revolutionära vänstern har svängt mellan två ytterligheter: vänsterism och underkastelse under reformismen. Uppgiften måste i stället vara: att med bibehållande av den revolutionära målsättningen *tillämpa* denna på ett riktigt sätt på det bestående, inom de givna möjligheternas ram. Endast så kan den revolutionära vänsterns mer än 60-åriga impotens övervinnas: att sluta med uppgiften som en kritiserande ”vänster”-svans till socialdemokratin.

Konkret innebär det för det första – och viktigast – att *delta* i massornas egen kamp för sina omedelbara intressen på olika områden på massornas egna, inte på vänsterns villkor. Från den utgångspunkten vara med om att formulera massornas egna krav och av dem göra politiska riktlinjer. Detta kan varje vänstermänniska göra var och en på sin ort, på sin arbetsplats, i sitt bostadsområde, i sin organisation. Det är t o m bra, om denna verksamhet inte är ”vänster-organiserad”, ty vänstern behöver befria sig från sina sekteristiska organisationer och börja kampen från början i en verklighetsbetonad miljö, nära människorna. Om det blir något av denna verksamhet, så kommer den i sinom tid att ge upphov till krav på lämpliga organisationsformer.

För det andra gripa in i de frågor som den reformistiska arbetarrörelsen ställer, eftersom dessa frågor till följd av den reformistiska arbetarrörelsens storlek och inflytande nästan alltid svarar mot ett samhälleligt behov – om än i förvrängd form. T ex förslaget om löntagarfonder, som återspeglar *både* kapitalets behov av ökat mervärde *och* arbetarklassens behov av att nu ta itu med äganderätsfrågorna, eftersom den hundraåriga kampen för småreformer inte lett närmare socialismen. Vänstern kan genom att gripa in där bidra till att dessa frågor löses *på ett sätt*, som inte främst stärker den statsmonopolistiska kapitalismen utan arbetarklassens positioner och kampmöjligheter.

För det tredje inte utropa kommunistiska partier, som avkapslar sig från massornas egen rörelse. Partiet är *klassens* parti, ett resultat av *massornas* behov. Ett parti som inte bildas ur en massrörelse är i regel dömt till en ökenvandring. Det var därför som Marx och Engels i England vägrade att ansluta sig till den tidens sekter och självutnämnda partier. De gjorde det därför att de var materialister, inte idealister.

För det fjärde förbereda ideologiskt den tidpunkt då massorna kommer i rörelse genom teoretiskt och propagandistiskt arbete. På den punkten finns massor att göra – särskilt för kommunisterna i Norden!

Men det finns här ett problem. Kommunisterna kan välja mellan att ansluta sig till socialdemokratin och arbeta som en opposition inom den för att stödja vänstern inom partiet. Det är vad vänstersocialdemokraterna alltid föreslagit. Eller att finnas som ett mindre parti som de nuvarande revisionistiska partierna vid sidan av de socialdemokratiska: som en ständig påminnelse om reformismens dödlighet men utan förmåga att kunna bli ett alternativ till den. Eller att vänta och arbeta lokalt och i små grupper. Den svenska vänstern utanför VPK befinner sig för närvarande i det läget, att de valt det tredje alternativet. Men det är svårt *på sikt* och leder förmodligen till att många passiviseras och till slut uppslukas av det borgerliga samhället – eller av revisionisterna eller reformisterna. Om vänstern ansluter sig till socialdemokratin kommer den att mottas med öppna armar av vänster-socialdemokraterna. Men kan vänstern förbli vänster inom socialdemokratin? Det är en fråga som bör diskuteras. Kanske läget trots allt är sådant, att om den socialistiska målsättningen ska kunna bevaras, så måste vänstern organisera sig utanför socialdemokratin – inte för att utgöra ett alternativ till den men väl för att bidra till att socialismen hålls levande inom socialdemokratins vänster.

Personligen närmar jag mig den uppfattningen, att, eftersom den stegvisa reformkampen motsvarar klasskampens grundlag i det svenska samhället, det mest fruktbara är att arbeta inom socialdemokratin för att stärka dess vänster och påverka hela rörelsen så mycket som möjligt i radikal riktning och bidra till att hålla den revolutionära målsättningen levande. Mer kan man inte göra – *till dess de samhälleliga förhållandena revolutionerats*.

Intervjuare: Bo Norlin och Tom Sahlen

Replik till Bo Gustafsson (Zenit nr 58). ”Som helhet är SKP ett parti som går på tomgång och lever huvudsakligen för sin egen skull ... ”

Det var ”enkel demagogi” säger Bo Gustafsson, när SKP:s medlemmar anklagade honom för att vilja ”likvidera partiet”, men vad säger Gustafsson själv i intervjun. Jo, utan omsvep förklarar han att han numera knyter sina socialistiska förhoppningar till statsmonopol-kapitalismens utveckling, till ett stegvis ”revolutionerande av samhällsförhållandena” som en frukt av socialdemokratins reform strävanden. Naturligtvis finns det ingen plats för ett kommunistiskt parti i denna olösliga ekvation och Gustafsson drar också den logiska

slutsatsen att för egen del ”arbeta inom socialdemokratien för att stärka dess vänster och påverka hela rörelsen så mycket som möjligt i radikal riktning”.

Om detta är Bo Gustafsson och SKP fundamentalt oeniga.

Intervjun med Bo Gustafsson reser dock andra viktiga frågor, angelägna inte bara för Gustafsson och SKP utan för hela den verkliga vänstern.

Vänstern och det förändrade världsläget

Som Gustafsson påpekar spelade KFML och det nybildade SKP en stor roll för den Vietnamrörelse som blev en folkrörelse. Sedan dess har världsläget drastiskt förändrats. Sovjetunionen går in där USA tvingats ut. SKP blev en tid mycket ensam om att hävda att Sovjetunionen följde en imperialistisk politik. Det var t ex bara 400 personer som 1975 demonstrerade på årsdagen av Tjeckoslovakien-ockupationen i Stockholm. Vänsterns splittring, som inte var lika framträdande under Vietnamrörelsens storhetstid, föreföll obegriplig för många. Det var en splittring mellan olika huvudstäder kunde det sägas. Det var i detta läge som motsättningarna till Bo Gustafsson utvecklades. Gustafsson – som tidigare gjort ovedersägliga insatser för att sätta fingret på Sovjetunionens utveckling – ville tona ned betydelsen av den krigsfara som Sovjetunionens politik utgjorde. Han motsatte sig ett brett samarbete för Tjeckoslovakien med t ex borgerliga ungdomsförbund, som något reaktionärt.

Jämsides med denna utveckling försökte starka grupperingar inom etablissemangen utnyttja det opinionsläge som byggts upp ur kampen mot USA-imperialismens Indokina-krig för en omläggning av svensk utrikespolitik i sovjetisk riktning. Rune Johansson (s) talade om ”samordning” av Sveriges ekonomi med COMECONs och Pierre Schori – Palmes internationella rådgivare – förklarade värtaligt varför Kubas och Sovjetunionens krigsäventyr i Afrika var både nödvändiga och revolutionära.

Den enhetsfront som under dessa år skapades mot SKP har sedan börjat spricka upp.

Idag talar Bo Gustafsson fortfarande som SKP-kritiker men han säger samtidigt att SKP ”med rätta” varnar för Sovjets imperialism och tillsammans med en lång rad skilda politiska krafter från den gamla Vietnamrörelsen protesterar Gustafsson mot Vietnams ockupation av Kampuchea.

Inom VPK växer motsättningarna. Partiledningen som ena stunden antar uttalanden med de starkt pro-sovjetiska broderpartierna i Norden som utmålar Kina som det stora ”hotet mot världsfreden” har den andra stunden svårt att delta i APK:s och den vietnamesiska ambassadens hyllningsdemonstration i Stockholm till invasionen i Kampuchea.

Det s k demokratimanifestet som lades fram på VPK:s senaste kongress och som innehöll en del kritik av samhällsförhållandena i Östeuropa stoppades av ryska observatörer och distribuerades i partiet först efter en redigering som tillgodosåg de ryska kraven.

Allt fler röster höjs också i VPK mot Sovjetunionens försök att blanda sig i interna VPK-förhållanden och protester reses mot SUKP:s milt sagt fräcka politik att erkänna två ”kommunistiska partier” i Sverige.

Tidigare har vi i denna tidskrift haft anledning att kritisera Stefan de Vylders syn på världsläget.² Idag är de Vylder en hård kritiker av Sovjetunionens imperialism på Afrikas Horn.

En obegriplig splittring och en obegriplig debatt för tre eller fyra år sedan blir nu begriplig. Den svenska vänstern opererar inte i ett vakuum.

² Se [Zenit-debatt om den kinesiska utrikespolitiken](#)

Världshändelserna utvecklas idag på ett sätt att initiativ för att slå tillbaka Sovjets och deras marionetterns offensiv kommer att vinna folkligt stöd. Allt talar för att SKP kommer att kunna spela samma positiva roll för den antiimperialistiska kampen under de år som nu kommer, som den roll partiet tidigare spelade för att tränga tillbaka USA:s imperialism.

Krisen och vänstern

Idag har luften gått ur de flesta av 60-talets små vänsterorganisationer. Arbetarklassen för en hård och komplicerad försvarskamp mot monopolkapitalets krisoffensiv.

Lösningarna är inte lika enkla och raka som de var för några år sedan. En del av vänstern, som i grund och botten sett sin politiska verksamhet som en avkopplande fritidssyssla, har tagit farväl, för att liksom Torbjörn Tännsjö i en artikel här förleden förklarade, njuta det socialistiska kollektivets fördelar redan under kapitalismen.

SKP har inte försvunnit i sekterism och självförhärligande. Med enhetsfronten som verktyg har vi tvärtom gått in för att stärka det arbetande folkets motstånd mot krislösningarna de har satts att betala. Den roll som vårt numerärt lilla parti spelat i kampen mot anti-strejkklagstiftningen, i kampen för hyresstopp och för bevarad reallön är erkänd – inte av Aftonbladets Innerspalt eller av NY DAGs kulturredaktör – men väl av den reformistiska byråkratin och klassfienden.

Också här klarnar mönstret från den obegripliga ”taktikdebatt” som med hugg och slag och citat fördes för eller emot enhetsfronten, för eller emot arbete i fackföreningarna ... Enhetsfronten, enhet över partigränserna i fackföreningarna, kampen för att förvandla de av reformistiska byråkrater behärskade massorganisationerna har visat sig inte bara vara önskvärd utan alldeles nödvändig för att flytta fram arbetarklassens positioner.

En spännande debatt inom vänstern väntar – byggd på verkliga erfarenheter och insikt om stora förändringar.

Klas Borell för SKP